

คติความเชื่อในพิธีไหว้ครูดนตรีไทย

พจิ บำรุงสุข¹

คติความเชื่อมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ความเชื่อเกิดจากความไม่รู้และความกลัวของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบจากสิ่งเหล่านั้น จึงต้องค้นหาวิธีที่จะสร้างความเชื่อมั่นทางจิตใจ ซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ ที่สะท้อนถึงความเชื่อทางศาสนาของมนุษย์ พฤติกรรมเหล่านี้เรียกว่า พิธีกรรม

ศาสนาต่างๆของมนุษย์มีหลากหลาย บางศาสนาอาจประกอบด้วยเทพเจ้าหรือเทวดา องค์เดียว หลายองค์ หรือไม่มีเลย บางศาสนามีผีหรือวิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์อาจเข้ามายุ่งเกี่ยวหรือไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับมนุษย์ ในการเกี่ยวข้องกันนั้นมนุษย์อาจต้องร้อง เอาชนะทางปัญญาหรือ “ลวง” “ดัม” สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาตินี้ ความเชื่อเหล่านี้ ถือว่าเป็นความเชื่อทางศาสนานั้นเอง (ฉลาดชาย รมิดานนท์, 2527: 31-33)

จากการศึกษาเรื่องพิธีกรรมพบว่า มนุษย์ใช้ระบบสัญลักษณ์² เป็นสื่อกลางในการสร้างความศรัทธาของมนุษย์ นอกจากนี้สัญลักษณ์ยังเป็นสิ่งที่มนุษย์ในสังคมเดียวกันจะเข้าใจตรงกันโดยไม่ต้องอธิบายความหมาย เนื่องจากพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นเอง

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่ใช้ระบบสัญลักษณ์ โดยนาระบบนี้เป็นสะพานเชื่อมเข้ากับความเชื่อของมนุษย์ ซึ่งมีบางส่วนได้นำเอาความเชื่อทางศาสนา ระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์มาใช้ในพิธี ก่อให้เกิดภาพสะท้อนของความคิด ศีลธรรมของพิธีกรรม ในบทความนี้ผู้เขียนได้วิเคราะห์ระบบสัญลักษณ์ ในที่นี้หมายถึง องค์ประกอบในพิธีเช่น วันที่จัดงาน ศีรษะครู เพลงที่ใช้ในพิธี เป็นต้น ความรู้กับการอธิบายความหมายของความเชื่อที่แฝงอยู่ในองค์ประกอบต่างๆตามลำดับ

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยเป็นพิธีที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวทีต่อครูทางดนตรีไทย ซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่สำคัญและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี การกำหนดวันจัดพิธีไหว้ครูดนตรีไทยนิยมจัดในวันพฤหัสบดี เพราะยึดถือกันว่าเป็นวันครู ตามอย่างความ

¹ พจิ บำรุงสุข อาจารย์ ภาควิชาศิลปนิเทศ

² ระบบสัญลักษณ์ คือ ระบบของการให้ความหมายในสิ่งต่างๆที่กำหนดคตินิยมขึ้น เพื่อให้ใช้ความหมายแก่สิ่งรอบตัว เช่น ภาษา คำสวด คำพูด เพลง นิทานปรัมปรา บทกวี วรรณคดี วัตถุสิ่งของต่างๆ เป็นต้น สัญลักษณ์สามารถสร้างพลังอำนาจ ศรัทธา อธิบายประสบการณ์ที่สอดคล้องกับอารมณ์ของมนุษย์ และเป็นที่ยอมรับกันในสังคมหนึ่งๆ ระบบสัญลักษณ์ช่วยให้มนุษย์สามารถรวบรวมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบธรรมชาติ และสามารถถ่ายทอดความรู้ไปสู่คนในรุ่นต่อไป

เชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และไม่จัดพิธีในวันพระ เพราะเทพเจ้าทั้งหลายต้องถือศีลและไปฟังธรรมะจากพระพุทธเจ้า ซึ่งในวันพระก่อนจัดพิธีตามประเพณีอย่างไทยนับว่าเป็นวันสุกดิบ ต้องมีการจัดพิธีสงฆ์โดยนิมนต์พระมาสวดมนต์เย็นด้วย แต่ในปัจจุบันมักนิยมจัดให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียวคือ นิมนต์พระมาสวดมนต์เช้าและถวายภัตตาหาร จะเห็นได้ว่ามีความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกัน

ส่วนเดือนที่จัดงานนั้น ยึดถือเดือนทางจันทรคติเป็นสิ่งสำคัญในการจัดคือ ควรจัดให้ตรงกับวันพฤหัสบดีข้างขึ้น เชื่อว่าข้างขึ้นเป็น “วันฟู” เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรือง ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ส่วนข้างแรมนั้นเชื่อว่าเป็น “วันจม” เป็นสัญลักษณ์ของความไม่เจริญ กระทำการสิ่งใดก็ไม่ประสบผลสำเร็จนั่นเอง ความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่โบราณ พิธีกรรมในสังคมไทยมักจะยึดถือความเชื่อนี้ที่สำคัญ

สถานที่จัดในบริเวณที่เจ้าภาพสะดวก ซึ่งจัดด้านขวาของบริเวณพิธีเป็นที่ตั้งของโต๊ะหมู่บูชา ตรงกลางบริเวณพิธีเป็นส่วนของพิธีกรรม ด้านซ้ายเป็นที่ตั้งของวงปี่พาทย์ ซึ่งในส่วนพิธีกรรมนั้นกำหนดจัดเป็นแบบชั้นบันไดโดยยึดถือเลขคู่เป็นหลัก ซึ่งมีความเชื่อว่าการนับเลขคู่เริ่มจากเลข 3 เป็นเลขมงคลที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในการจัดเจ้าภาพต้องปูผ้าขาวตลอดทุกชั้นบันได โดยในส่วนของชั้นบนสุดเป็นที่ตั้งของพระพุทธรูป ชั้นที่สองเป็นที่ตั้งเศียรของเทพเจ้าทางดนตรี ชั้นที่สามเป็นที่ตั้งของเครื่องดนตรี ชั้นที่สี่เป็นที่ตั้งของเครื่องสังเวศ ชั้นที่ห้าเป็นที่สำหรับพิธีกรผู้ดำเนินพิธี ในปัจจุบันนิยมตั้งพระพุทธรูปองค์เดียวที่โต๊ะหมู่บูชา และโยงสายสิญจน์จากพระพุทธรูปเวียนทางด้านขวา โยกรอบสถานที่จัดพิธีแล้วโยงกลับมาวางที่โต๊ะหมู่บูชา ซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนาพุทธผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ กล่าวคือ สายสิญจน์เป็นความเชื่อของพราหมณ์ นำมาโยงจากพระพุทธรูปซึ่งเป็นประธานในพิธี เชื่อว่าสถานที่นี้เป็นสถานที่ทางศาสนามีแต่ความเป็นสิริมงคล ไม่มีภัยอันตรายใดๆที่จะสามารถเข้ามาในพิธีได้

ในการจัดสถานที่นั้นต้องมีการจัดโต๊ะเล็กสำหรับถวายข้าวพระพุทธรูป และโต๊ะ 2 ที่ คือโต๊ะสำหรับเครื่องสังเวศที่นำมาเช่นไห้วศาลพระภูมิและเจ้าที่เจ้าทางของสถานที่นั้นด้วย ถือว่าเป็นความเชื่อเรื่องความเคารพเจ้าของสถานที่ด้วย

ศัระของเทพเจ้านำมาในพิธีนี้ เป็นเทพเจ้าทางดนตรีหรือเรียกว่าดุริยเทพ นิยมจัดเป็นเลขคู่ ตั้งแต่ 3 เศียรขึ้นไป โดยยึดถือความเชื่อเรื่องเลขมงคลทางศาสนาพุทธเป็นหลัก ส่วนเทพเจ้านั้นเป็นความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ศัระที่เชิญมาตั้งในพิธีไห้วครูได้แก่ พระฤๅษี พระพรคนธรรพ พระวิสสุกรรม พระปัญจสีขร พระพิราพ เป็นหลัก นอกจากนี้ถ้าเจ้าภาพจะตั้งเพิ่มควรมีศัระพระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม พระพิฆเนศ เป็นต้น การนำศัระเทพเจ้ามาตั้งในพิธี หมายถึงการอัญเชิญเทพเจ้ามา

ร่วมในพิธี เพื่อความเป็นสิริมงคลของผู้จัดและผู้เข้าร่วมพิธี

ลำดับขั้นตอนในการดำเนินพิธีไหว้ครู ผู้เขียนขอกล่าวเฉพาะในรูปแบบของการจัดพิธีวันเดียว เริ่มจากพิธีสงฆ์ในช่วงเช้า โดยมักจะเริ่มพิธีไหว้ครูในเวลาประมาณ 09.00 น. ตามความเชื่อในเรื่องเลข 9 ของคนไทย

เริ่มพิธีโดยประธานในพิธีเป็นผู้จุดเทียนรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และจุดเทียนชัย เทียนเงิน และเทียนทอง ตามลำดับ พิธีกรคือผู้ที่ดำเนินพิธีกรรม จะจุดรูปเทียนบูชาดุริยเทพ ช่วงนี้วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ เป็นเพลงที่หมายถึงการบูชาพระรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จากนั้นแจกธูปให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน เพื่อให้ไหว้อธิษฐานขอพร

พิธีกรกล่าวเริ่มต้นจากบทนะโม 3 จบ และกล่าวโองการสลับกับการเรียกเพลง โดยมีวงปี่พาทย์เป็นผู้บรรเลง ซึ่งโองการนั้นเป็นคาถาศักดิ์สิทธิ์สำหรับกล่าวบูชาเทพเจ้าต่างๆ ตามความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า พิธีกรผู้อ่านโองการแต่ละท่าน จะอ่านโองการและเรียกเพลงไม่ตรงกัน ผู้เขียนจึงเขียนสรุปการทำพิธีของพิธีกรหลายท่าน มีรายละเอียดของลำดับพิธีในช่วงนี้คือ พิธีกรอ่านโองการในบทต่างๆ และเรียกเพลง เพลงที่ใช้ประกอบในพิธีไหว้ครูนั้นคือ เพลงหน้าพาทย์ ซึ่งถือว่าเป็นเพลงศักดิ์สิทธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนองค์เทพเจ้าต่างๆ เทพเจ้าแต่ละองค์จะมีเพลงหน้าพาทย์ประจำองค์ วงปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ต่างๆดังต่อไปนี้

เพลงสาธุการ	หมายถึง	บทนมัสการพระรัตนตรัย
เพลงสาธุการกลอง	หมายถึง	บทบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
เพลงโหมโรง	หมายถึง	เชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาร่วมพิธี
เพลงตระสันนิบาต	หมายถึง	เชิญครูทุกพระองค์มาร่วมพิธี
เพลงตระเชิญ	หมายถึง	เชิญพระอิศวร
เพลงตระเทวาประสิทธิ์	หมายถึง	เชิญเทวดามาช่วยประสิทธิประสาทพร
เพลงบาทสกุณี	หมายถึง	เชิญพระราม พระลักษมณ์ พระภรต พระสัตรุด
เพลงเสมอข้ามสมุทร	หมายถึง	เชิญ ครู พระ ถึง
เพลงตระพระปรคนธรรพ	หมายถึง	เชิญพระปรคนธรรพ
เพลงกลม	หมายถึง	เชิญพระปัญจสิขร
เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์	หมายถึง	เชิญพระนารายณ์
เพลงแผละ	หมายถึง	เชิญพระยาครุฑพาหนะของพระนารายณ์
เพลงเสมอเถร	หมายถึง	เชิญพระภคตฤาษี หรือพระฤาษี
เพลงดำเนินพราหมณ์	หมายถึง	เชิญครูฤาษี ชีพราหมณ์

เพลงระบองกัน	หมายถึง	เชิญครูฝ่ายยักษ์หรือสูร
เพลงพราหมณ์เข้า	หมายถึง	เชิญพราหมณ์เข้าร่วมในพิธี
เพลงร่ำสามลา	หมายถึง	เชิญครูสูรผู้มีฤทธิ์
เพลงคุกพาทย	หมายถึง	เชิญพระพิฆเนศ
เพลงเสมอमार	หมายถึง	เชิญทศกัณฐ์และพญามารทั้งหลาย
เพลงตรองศ์พระพิราพ	หมายถึง	เชิญพระพิราพ
เพลงนั่งกิน	หมายถึง	ถวายเครื่องสังเวทแก่เทวดา ครู
เพลงเช่นเกล้า	หมายถึง	ถวายเครื่องสังเวทแก่ครูยักษ์
เพลงโปรยข้าวดอก	หมายถึง	สักการบูชาด้วยข้าวดอก ดอกไม้
เพลงมหาชัย	หมายถึง	ความสวัสดีมีชัย
เพลงเสมอเข้าที่	หมายถึง	เชิญครูเข้าประทับที่ที่ในพิธี
เพลงพราหมณ์ออก	หมายถึง	เชิญพราหมณ์ออกจากพิธี
เพลงเชิด	หมายถึง	การส่งครูกลับ
เพลงกราวรำ	หมายถึง	การแสดงยินดีที่งานประสบความสำเร็จ เสร็จพิธี

จากการกล่าวบทนะโม 3 จบ เป็นความเชื่อทางศาสนาพุทธ เนื่องจากการจะเริ่มต้นกระทำพิธีใด ๆ นั้น ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีต้องบูชาพระรัตนตรัยก่อน และในการอ่านโองการแต่ละบทนั้นส่วนใหญ่ต้องอ่าน 3 รอบ ตามแบบอย่างพระรัตนตรัย สะท้อนให้เห็นภาพของความเชื่อระหว่าง 2 ศาสนา ซึ่งดำเนินคู่กันอย่างแนบเนียนและมีเหตุผลเกื้อหนุนกันได้เป็นอย่างดี

เมื่อจบจากพิธีข้างต้น จะเริ่มพิธีครอบครูทางดนตรีไทย หมายถึง การประสิทธิ์วิชาให้แก่ลูกศิษย์ เพื่อเป็นการเริ่มต้นเรียนเพลงต่างๆ ในพิธีนี้จะยึดถือพวกที่เรียนสายปี่พาทยเป็นหลัก โดยมีการมอบขันท่านแก่ครูผู้ทำพิธีและจับมือเรียนเพลงในชั้นต่างๆ แบ่งเป็น 5 ชั้นคือ

- ชั้นที่ 1 จับมือเพลงสาธุการ
- ชั้นที่ 2 จับมือเพลงตระหล้าปากคอก
- ชั้นที่ 3 จับมือเพลงระบองกัน
- ชั้นที่ 4 จับมือเพลงบาทสุกณี
- ชั้นที่ 5 จับมือเพลงตรองศ์พระพิราพ

การจับมือหมายถึงลูกศิษย์จะเข้าไปนั่งในฉ่องวงใหญ่และครูผู้ทำพิธีจะจับมือตีเพลงในวรรคแรกจำนวน 3 เที้ยว โดยผู้ที่เข้าในพิธีนั้นต้องผ่านขั้นตอนการจับมือเรียงตามลำดับ ซึ่งครูจะเป็นผู้พิจารณาในการครอบเพลงในแต่ละครั้งด้วย

พิธีกรผู้ประกอบพิธีนั้นทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่าง “ครูที่ไม่มีตัวตน” กับผู้เข้าร่วมในพิธีไหว้ครู นับได้ว่าพิธีกรเป็นผู้ทำหน้าที่ในสถานะศักดิ์สิทธิ์ โองการนั้นเป็นสัญลักษณ์ของข้อความที่ผู้เข้าร่วมในพิธีไหว้ครูต้องการสื่อสารไปยัง “ครู” ซึ่งอยู่ในสถานะศักดิ์สิทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์ถูกส่งผ่านทางด้านคำประพันธ์ไม่ว่าจะเป็นภาษาบาลีสันสกฤตหรือภาษาไทย เพลงหน้าพาทย์ก็เป็นการสื่อสารในอีกรูปแบบหนึ่งระหว่างครูกับผู้เข้าร่วมในพิธี เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงชั้นสูงและเป็นเพลงที่ศักดิ์สิทธิ์ การนำเพลงหน้าพาทย์มาใช้ในพิธีไหว้ครูเพื่อประกอบพิธีของ “ครู” ที่อัญเชิญมาร่วมในพิธี เพลงหน้าพาทย์จึงเปรียบเสมือนการบอกกล่าวให้ผู้เข้าร่วมในพิธีทราบถึงความเป็นไปในพิธี เช่น การบูชา การเสด็จมาของครูเทพเจ้า เป็นต้น การสื่อสารระหว่างพิธีกรกับผู้เข้าร่วมพิธีอยู่ในรูปแบบของระบบสัญลักษณ์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายของการสื่อสาร เพื่อให้การดำเนินพิธีกรรมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

พิธีไหว้ครูเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับผู้ที่จะเข้ามาเรียนวิชา ถือว่าเป็นนิมิตหมายอันดีในการเริ่มต้นประกอบการใด ๆ ในรอบปีนั้น ซึ่งผู้ที่จะเข้ามาศึกษาเล่าเรียนดนตรีไทยต้องเรียนรู้ระเบียบแบบแผน และวัฒนธรรมทางดนตรี พิธีไหว้ครูเสมือนเป็นด้านแรกของการฝึกฝนให้รู้จักควบคุมตนเองในระหว่างที่ร่วมพิธีกรรม นอกจากนี้ยังเป็นพิธีกรรมที่มีความมุ่งหมายในการแสดงการยอมรับในสถานภาพของบุคคล แสดงว่าผู้ที่ผ่านพิธีไหว้ครูและครอบครูแล้วนั้นเป็นผู้ที่มีสถานภาพสมบูรณ์ที่จะเรียนรู้ดนตรีไทย

สังคมไทยมีค่านิยมในเรื่องความกตัญญูต่อบุคคลที่มีพระคุณครูเป็นผู้ที่มีคุณรองจากบุพการี ครูเปรียบเสมือนเป็นครูทางรูปธรรม ส่วนครูทางนามธรรมก็คือบทเพลงที่นำมาใช้ในการบรรเลง ฉะนั้นการไหว้ครูจึงเป็นการแสดงถึงความเคารพและคารวะต่อครูทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมนั่นเอง

เครื่องใช้ประกอบพิธีและเครื่องสังเวกษ์ก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับระบบสัญลักษณ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อในสังคมไทยที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม ในองค์ประกอบนี้จะมุ่งเน้นในเรื่องของความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่อยู่ในพิธีเป็นสำคัญ บทความนี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเท่านั้น

เครื่องใช้ประกอบพิธีไหว้ครู มีรายละเอียดดังนี้

1. เทียนชัย เป็นเทียนที่จุดเป็นลำดับแรกในพิธี หมายถึง การนำแสงสว่างมาสู่ชีวิต
2. เทียนเงินเทียนทอง หมายถึง การมีเงินทองอุดมสมบูรณ์
3. เทียนน้ำมัน เป็นเทียนที่ใช้สำหรับทำน้ำมันต์ เชื่อว่าเป็นมงคลแก่ชีวิต ถ้าจุดแล้ว ดับจะเกิดอวมงคลแก่ตัว และมีความเชื่อว่าเมื่อจุดเทียนในชั้น

น้ำมันดแล้ว ห้ามนำเทียนนั้นมาจุดอีก เพราะการดับเทียนคือการตัดเคราะห์และเสนียดจัญไรแล้ว

4. พานข้าวดอก เป็นพานที่บรรจุข้าวดอก ดอกเข็ม ดอกรัก ดอกกุหลาบ
ข้าวดอก หมายถึง ความมีระเบียบวินัย
ดอกเข็ม หมายถึง ปัญญาเฉียบแหลม
ดอกรัก หมายถึง ความรัก
ดอกกุหลาบ หมายถึง ความมีอำนาจ และนามที่แหลมคมเปรียบ
เหมือนเกราะป้องกันตนเอง
5. ขันน้ำมัน นิยมใช้ขันลงหิน ใช้สำหรับใส่น้ำสะอาดเพื่อทำน้ำมัน ในขัน
น้ำมัน นิยมใส่ผลไม้หรือใบไม้ที่เป็นมงคลด้วย เช่น ผลหรือใบส้มป่อย มีความ
เชื่อว่าเป็นของขลังช่วยปกป้องภัยอันตรายและสะเดาะเคราะห์ได้
ผลหรือใบมะกรูด มีความเชื่อว่าช่วยปิดเป่าและบรรเทาเคราะห์ร้ายได้
ใบมะตูม มีความเชื่อว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์และป้องกันเสนียดจัญไรได้
ใบเงิน ใบทอง ใบนาก มีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดความร่ำรวย
6. ที่พรมน้ำมัน ทำจากหญ้าคาแห้งนำมามัดรวมกัน เหตุผลที่ใช้หญ้าคากล่าว
คือ ตามพุทธประวัตินั้น หญ้าคาเป็นหญ้าที่พระพุทธเจ้าทรงนั่งตอนตรัสรู้
และในคติทางพราหมณ์นั้น มีการกล่าวว่า ในการพิธีกรรมน้ำอมฤตของ
พราหมณ์ ได้มีผู้มาขโมยน้ำอมฤตไป ระหว่างทางได้ทำหกบนหญ้าคา จึงมี
ความเชื่อว่าเป็นหญ้าที่มีความเป็นสิริมงคล
7. ซอชัยพฤกษ์ ทำโดยนำยอดหญ้าแพรกมาห่อด้วยใบเงิน ใบทอง ใบนาก
มัดด้วยสายสิญจน์ เป็นใบไม้มงคล ใช้สำหรับตัดหู ใช้เวลาที่พิธีกรรมเจิมหน้า
พรมน้ำมัน ผู้ชายตัดหูขวา ผู้หญิงตัดหูซ้าย
หญ้าแพรก หมายถึง ความอดทน ความอ่อนน้อมและความเจริญงอกงาม
ใบเงิน ใบทอง ใบนาก หมายถึง การมีทรัพย์สินเงินทอง
8. ไม้ชัยพฤกษ์ คือ ต้นคูณ เป็นการนำทองคำมาผูกปลายไม้ มาจุ่มน้ำมัน
แล้วไปแตะที่เครื่องดนตรีที่พิธีกรรมเจิมไม่ถึง เชื่อว่าพิธีกรรมเครื่องดนตรีเพื่อ
ความเป็นสิริมงคล
9. ผ้าห้อยหน้าixon เป็นผ้ารูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก สำหรับผูกทำขวัญเครื่องดนตรี
ก่อนเริ่มพิธี สีของผ้าจะใช้สีอะไรก็ได้ แต่ส่วนใหญ่นิยมใช้สีแดง เป็นสีที่แสดง
ถึงความมีอำนาจ
10. พวงมาลัย ใช้สำหรับถวายศิระะครูและเครื่องดนตรี เป็นการบูชาด้วยของหอม
11. ผ้าขาว เป็นผ้าที่ใช้ปูพื้นเวทีตรงที่เป็นชั้นบันได หมายถึงความสะอาดและ
บริสุทธิ์

12. ชันก้านล เป็นขันที่ลูกศิษย์นำไปมอบให้ครูในตอนเจิมหรือพิธีครอบ ในขันใส่ดอกไม้ ธูปเทียน ผ้าขาว (ขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้า) เงินก้านล (โบราณกำหนดไว้ 6 สลึง หรือ 6 บาท) ขันนี้จะนำไปถวายพระ เพื่อเป็นการทำบุญ
13. เงินก้านล เป็นเงินสำหรับบูชาครู พิธีกรจะนำเงินก้านลนี้ไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ครูอาจารย์ที่เสียชีวิตไปแล้ว หรือนำไปทำประโยชน์ในส่วนอื่นๆ ห้ามนำไปใช้ในทางที่ไม่ควร เชื่อว่าจะมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดี
14. สายสิญจน์ มีคติมาจากพราหมณ์ เชื่อว่าสายสิญจน์ที่ศักดิ์สิทธิ์ต้องผ่านการปลุกเสกในพิธีสงฆ์แล้ว โดยสายสิญจน์นี้จะนำมาโยงรอบพิธีไหว้ครู เชื่อว่าเป็นการป้องกันผู้ที่อยู่ในพิธีจากภัยอันตรายต่างๆ
15. ดอกไม้ ได้แก่ ดอกบัว ดอกกรัก ดอกดาวเรือง และดอกมะลิ และดอกไม้อื่นๆ 7 ชนิด

ดอกบัว นิยมใช้ในการบูชาพระ มีความเชื่อว่าเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าประสูตินั้นมีดอกบัวมารองรับ

ดอกกรัก หมายถึงความรัก ทำให้เกิดความสุข

ดอกดาวเรือง หมายถึงความเจริญรุ่งเรือง

ดอกมะลิสีขาว หมายถึงความบริสุทธิ์ และดอกมะลิมีกกลิ่นหอม

บายศรี หมายถึง เครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญทำด้วยใบตองรูปคล้ายกระทง เป็นชั้นๆ บายศรีเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเชื่อของมนุษย์ในเรื่องของการทำขวัญ บายศรีเป็นการนำคำ 2 คำมารวมกัน คำว่า “บาย” เป็นคำเขมร แปลว่า ข้าว คำว่า “ศรี” เป็นคำสันสกฤต แปลว่า “มีขวัญ สิริมงคล” เมื่อนำมารวมกันแปลว่า ข้าวที่มีสิริมงคลหรือข้าวยุทธ์ ในบายศรีนั้นประกอบด้วยข้าวสุกและอาหารคาวหวานอื่นๆ บายศรีเป็นคติความเชื่อที่ไทยรับมาจากศาสนาพราหมณ์ โดยใช้บายศรีเป็นเครื่องบูชาเทพเจ้าเพื่อความเป็นสิริมงคล

เครื่องสังเวย เป็นสำหรับอาหารทั้งคาวหวาน ขนม ผลไม้ ที่นำมาบวงสรวงบูชาในพิธีไหว้ครู แบ่งเป็น 3 ประเภทได้แก่

1. เครื่องกระยาบวช หมายถึง อาหารที่ไม่ปะปนด้วยของสดของคาว ประกอบด้วย บายศรี กล้วยน้ำไท มะพร้าวอ่อน ขนมคันหลาว ขนมหูช้าง ขนมเล็บมือนาง ขนมดัมแดง ขนมดัมขาว ขนมทองหยิบ ขนมทองหยอด ขนมฝอยทอง แกงบวช ถั่วลิสง งา อ้อย นม เนย หมากพลู และน้ำ เปรียบเสมือนเป็นอาหารที่ใช้ถวายเทวดาชั้นสูงและผู้ทรงศีล

2. เครื่องมัจจะมังสาหาร หมายถึง อาหารที่ประกอบด้วยปนด้วยของสดของคาว ประกอบด้วย หัวหมู ไก่ เป็ด กุ้ง ปลาแป๊ะชะ ปูทะเล ยำสลัดไก่ ไข่ ไข่เค็ม ลาบ น้ำจิ้ม น้ำ เหล้า หมากพลูและน้ำ เปรียบเสมือนเป็นอาหารที่ใช้ถวายเทวดาและครุมนุชย์

3. เครื่องผลาหาร หมายถึง ผลไม้หรือลูกไม้ ประกอบด้วย ผลไม้ 7 ชนิด ได้แก่ พวาทอง (ชมภูน้ำดอกไม้) มังคุด ละมุดสีดา เงาะ ลางสาด มะปูด มะม่วง ถ้าไม่สามารถหาได้อนุโลมให้ใช้ผลไม้อื่นแทนได้เช่น น้อยหน่า ลำไย มะปราง ฝรั่ง เป็นต้น ผลไม้และลูกไม้ที่ขาดไม่ได้ในพิธี ได้แก่ ขนุน ส้มโอ ทูเรียน สับปะรด กล้วยหอม อ้อย กล้วยไข่ เผือก มัน หมากพลูและน้ำ เปรียบเสมือนเป็นอาหารที่ใช้ถวายผู้ทรงศีล

นอกจากนี้เครื่องสังเวยดังกล่าวแล้ว ผู้จัดต้องเตรียมเครื่องอาหารอิสลาม(แขก) ไว้ 1 ชุด เช่น ข้าว ข้าวหมกไก่ มัสมันไก่ แกงไก่ ไข่ ไข่เค็ม โรตีส ผลไม้ แกงบวช หมากพลู น้ำ เป็นต้น เปรียบเสมือนเป็นอาหารที่ใช้ถวายครูแขก ครูกลองแขกปี่ชวา กลองรำมะนา ครูลิเก

เครื่องสังเวยนี้ ส่วนใหญ่จัดเป็น 2 ชุด คือ เครื่องสุก 1 ชุด และ เครื่องดิบ 1 ชุด จากการศึกษาพบว่าอาหารเหล่านี้มีความหมายแฝงที่เป็นสิริมงคลทั้งสิ้น เช่น

1. ไข่ เป็นสัญลักษณ์ของการเกิด ซึ่งพระพรหมผู้สร้างโลกเคยกำเนิดเป็นไข่ทอง
2. ลาบ เป็นคำพ้องเสียง หมายถึง โชคลาภ ความมีชื่อเสียง
3. ขนมหุ้มขาว หุ้มแดง ขนมหูช้างและขนมหันหลาว เป็นขนมที่ทำจากแป้ง มะพร้าวและน้ำตาล หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีความเชื่อว่าเป็นของโปรดของพระพินนศ

4. ขนมห้วยฟู หมายถึงความรุ่งเรืองเฟื่องฟู

5. ขนมหู 3 ทอง ได้แก่ ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง หรือขนมที่มีสีทอง มีความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้มีความร่ำรวยเงินทอง

6. มะพร้าวอ่อน เผือก มัน มีความเชื่อว่าเป็นอาหารเริ่มแรกที่มนุษย์รู้จัก จึงเป็นที่นิยมนำมาเป็นเครื่องสังเวย มะพร้าว หมายถึง ความนุ่มนวล อ่อนหวาน เผือก มัน หมายถึง ความกลมเกลียวเหนียวแน่น ความสามัคคี

7. กล้วยน้ำไท หมายถึง การมีสติปัญญา ความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อว่าเป็นกัลปพฤกษ์ เป็นของสูงและศักดิ์สิทธิ์ กล้วยเป็นพืชที่ใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน เช่น ใบกล้วยนำมาทำบายศรี เป็นต้น นอกจากนี้กล้วยออกผลทีละหลายผล แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ด้วย

8. ถั่ว , งา หมายถึงความเจริญงอกงาม เนื่องจากเป็นพืชที่ปลูกง่ายงอกงามเร็ว มีความเชื่อว่าเป็นของโปรดของเทวดาด้วย

9. เนย หมายถึง ความเหนียวแน่น
10. นม หมายถึง การระลึกถึงพระคุณบุพการี
11. ผลไม้ 7 ชนิด เป็นผลไม้ที่อยู่ในป่าหิมวัน ที่สำนักขององค์พระพิราพ
12. ผลไม้ต่างๆ ผลไม้ที่มีความหมายดีมีลักษณะเป็นมงคล มีความเชื่อว่าเป็นผลไม้ขึ้นเองในป่า ถือว่าเป็นผลไม้ที่สะอาดบริสุทธิ์ เช่น ขนุน สับปะรด มะม่วง เป็นต้น
13. สุรา นำมาถวายพระพรคนธรรพและพระพิราพ

จากการศึกษาพบว่า เครื่องใช้และเครื่องสังเวทที่นำมาประกอบในพิธีไหว้ครุนั้นมีชื่อและความหมายที่ดีเป็นสิริมงคลและบางครั้งแฝงหลักธรรมทางศาสนาไว้ด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการสร้างศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ให้แก่พิธีกรรม เรามักจะพบเห็นสิ่งเหล่านี้ในพิธีกรรมอื่นๆ เช่น พิธีกรรมเข้าทรง การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย

หลังจากลาเครื่องสังเวทแล้ว เจ้าภาพต้องแบ่งเครื่องสังเวทใส่กระทงเล็กๆ 4 ใบนำไปวางบริเวณมุมของสถานที่จัดพิธี 4 ทิศ เพื่อให้ผู้ติดตามครุที่เข้ามาในพิธีไม่ได้อาหารและสัมผัสเวสได้กินกันด้วย

เครื่องสังเวทนั้นถือเป็นสิทธิ์ของพิธีกร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วพิธีกรจะยกให้เป็นหน้าที่ของเจ้าภาพ ในการจัดแบ่งเครื่องสังเวทให้พิธีกร นักดนตรีที่บรรเลงวงปี่พาทย์ และลูกศิษย์ที่มาร่วมงาน เนื่องจากมีความเชื่อสืบต่อมาว่า การกินเครื่องสังเวทที่มาจากครุ นั้นเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง โดยเฉพาะไขยอดบายศรีนั้นเชื่อว่ากินแล้วทำให้มีปัญญาที่เฉลียวฉลาด

คติความเชื่อเป็นสิ่งที่เชื่อถือสืบต่อกันมา คนโบราณมักจะสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สิ่งต่างๆ โดยไม่อธิบายสถานะการเกิดและความหมาย แต่จะยกให้เป็นเรื่องของเทพเจ้า สิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเป็นตัวกำหนดสถานะต่างๆ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาแต่โบราณ นอกจากนี้ระบบสัญลักษณ์ยังเป็นกุศโลบายที่บรรพบุรุษแฝงไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ฝึกคิดและวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ต่อไป

พิธีไหว้ครุดนตรีไทยเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นคติความเชื่อที่มีความสำคัญต่อสังคมไทย ไม่ว่าจะยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เทคโนโลยีจะก้าวหน้าไปเพียงใด คติความเชื่อก็ยังคงมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากคติความเชื่อนั้นคือภาพสะท้อนในพฤติกรรมพื้นฐานของมนุษย์นั่นเอง

บรรณานุกรม

- กรมการแพทย์. สถาบันการแพทย์แผนไทย. 2542. ต้นไม้ตามทิศ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- งามพิศ สัตย์สงวน. 2542. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. 2516. สารคดีรู้ไว้ได้ประโยชน์อันดับ 1 เรื่องเครื่องประทีปเครื่องบวงสรวง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. 2527. ผีเจ้านาย. กรุงเทพฯ: พายัพออฟเซตพริ้นท์.
- นัม โพธิ์เอี่ยม. 2523. หนังสือประมวลพรหมประวัติ - พุทธประวัติ ตอนสร้างมนุษยโลก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- เบญจมาศ แพทอง. 2540. บายศรี: สัญลักษณ์ของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ.
- พงศ์ศักดิ์ สิงหนัด. 2534. บทร้อยแก้ววิเคราะห์บทไหว้ครู โขน-ละคร. กรุงเทพฯ: ชุติมาการพิมพ์.
- เพ็ญศรี ดูก และคณะ. 2530. วัฒนธรรมพื้นบ้านและคติความเชื่อ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. 2540. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2542. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และ นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ. 2533. การเข้าทรงและร่างทรง ความเชื่อพิธีกรรมและบทบาทที่มีต่อสังคม. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.
- อมรา พงศาพิชญ์. 2541. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.